

# Det vonde som natur

## SPRÅK

Ingar Kaldal



«Syk – gal – psykopat». Dette er ord som sitter løst om mange slags personer som har gjort noe forkastelig, fra politiske diktatorer til ledere som trakasserer folk på jobben, og andre som sprer frykt med sine handlinger. Siden i fjor sommer er disse ordene blitt sagt ekstra ofte. Når ugjerningen er så hinsides alt vi kan fatte at et menneske kan gjøre, blir dette iblant det eneste vi får oss til å si.

Hva betyr det når det snakkes slik om ugjerninger? Hva gjør det med vårt forhold til det som er skjedd, med skyld og ansvar, og med «oss» og det «vi» kan gjøre – eller ikke? Finnes det mellom det som er svært forskjellig, noen felles logikk?

På ett vis er dette som bannskap. Når vanlige ord blir svake, leter vi etter noe som slår. Det viktigste med det som da kommer ut, er ikke å beskrive den vi er sint på, men å uttrykke sinnet. Da har ikke «psykopat» mer presis betydning enn «idiot». Men på noen felter brukes de samme ordene også med faglig tyngde. Det gjelder ikke bare i rettspsykiatrien.

I en studie jeg har gjort av holdninger til trakassering i arbeidslivet de siste 30 årene, er et av funnene at det er blitt mer vanlig å omtale sjefer som har trakassert, som syke og gale. De fleste har lest avisoppslag om ansatte som er trakassert av en sjef, hvor eksperter på «slike sjefer» ytrer seg om hvordan de er. Både i avisoppslag og hverdagsprat om råtnete sjefer er «psykopat» og «psykopatiske trekk» blitt vanlige termer.

Selvsagt kan det hende at noen slike ledere er syke (og trenger lege). Men de kan også ha brukt makta si både undertrykkende og trakasserende uten å være syke. Maktaspektet blir lett borte når et hovedtema i snakket om det vonde blir hvor psykopatisk gjerningspersonen er.

En effekt av slike talemåter er terapi, ikke for den «gale», men for offeret. For en som er blitt trakassert, kan det gjøre godt å høre en



«EN PSYKOPAT»: Det er blitt mer vanlig å omtale sjefer som har trakassert, som syke og gale, skriver Ingar Kaldal.

ILLUSTRASJONSFOTO: JOEL SAGET, AFP/SCANPIX

kollega si at jo, dette var for jævlig, men du vet jo hvordan han er, han er gal, de trekkene ved ham har vi alle sett over lang tid. Den som sier det, gir i alle fall ikke offeret skylda.

Samtidig betyr «slik er han bare» gjerne at dette ikke er noe å gjøre

mot noe vi selv er del av.

Når vonde handlinger omtales som sykdom, gjøres de til natur. De trekkes bort fra makt, moral, kultur, politikk og fellesskap. Vi kan godt si at det som skjedde var galt, moralsk eller politisk sett. Men når perspektivet sklir over til sykkelig galskap (til forskjell fra politisk galskap), hjelper det også mindre å fordømme. For da kan ikke den som har gjort det, dømmes – og kanskje ikke engang lastes eller kritiseres.

«Vi» kan da stå aldri så mye sammen i snakket om hvor jævlig en handling var, uten å få til mer enn det. For dess mer sykt og hinsides det framstår, dess mer hinsides «vår makt» blir det også å gjøre noe med det. Vi rystes og opprøres, men samtidig lammes vi.

Uansett hvor syk den som har gjort noe vondt kan ha vært (og noen er jo det), så kan det like fullt være lurt (for oss ikke-leger) å konsentrere oss om sider ved det som er skjedd som vi kan gjøre noe med. Og noe kan vi alltid gjøre hvis vi vil, som fellesskap og samfunn. Det kan vi gjøre enten det handler om trakassering på jobb, politiske diktaturer eller fordømmer mot fremmede som noen driver til hat. Begynner vi å se også dette samfunnsskapte som natur, som «bare sykt», eller noe som «bare er slik», da står vi svakt.

*«Når vonde handlinger omtales som sykdom, gjøres de til natur»*

med. Hvis den som har gjort noe vondt, er råtten av natur, kan det på et vis gi trøst, men samtidig lite håp.

Også for fellesskap som er berørt, kan det virke godt å snakke om det vonde som sykdom, særlig hvis gjerningspersonen ikke kom utenfra, men fra «egne rekker». Det gjelder enten det handler om mobbing eller terror. Da kan stempelet som gal brukes til å definere gjerningspersonen som utenfor «oss» eller «vår kultur».

Det virker mye lettere å se det vonde som del av en kultur (for ikke å si religion) når det er utført av en aktør utenfor «vår» verden. Da dreies fokus lett fra «slik er han» til «slik er hans kultur». Når det vonde gjøres av en fra «vår kultur» (for ikke å si en erklært kristen), blir det å snakke om det som sykdom en hjelp for å slippe å rette det kritiske blikket

Ingar Kaldal,  
historiker  
ingar.kaldal@ntnu.no